

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Одеська юридична академія»

КУЛІНА Юрій Анатолійович

УДК 347.764(477):368.8

ДОГОВІР СТРАХУВАННЯ КАСКО
АВТОТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ
У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2013

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент
АДАМОВА Олена Семенівна,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
доцент кафедри цивільного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
КІЗЛОВА Олена Сергіївна,
Міжнародний гуманітарний університет,
завідувач кафедри цивільного та господарського
права і процесу;

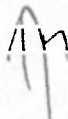
кандидат юридичних наук, доцент
ШИШКА Олександр Романович,
Харківський національний університет
внутрішніх справ,
доцент кафедри охорони
інтелектуальної власності,
цивільного права та процесу

Захист відбудеться « 1 » 07 2013 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий « 31 » травня 2013 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г.І. Чанишева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження обумовлена зростанням значення відносин, які виникають у процесі експлуатації та використання транспортних засобів. Безперервне вдосконалення транспортних засобів та значне поліпшення техніко-економічних показників їх експлуатації впливають на бурхливе зростання кількості автотransпортних засобів у світі, а разом з цим на зростання інтенсивності руху, подальше збільшення щільності транспортних потоків, що неминуче призводить до збільшення кількості дорожньо-транспортних пригод. У вирішенні проблем, які виникають у зв'язку зі збільшенням інтенсивності руху на дорогах, важлива роль належить не лише забезпеченню безпеки руху в інтересах охорони здоров'я осіб та збереженню належного їм майна, але й відшкодуванню виникаючих у результаті дорожньо-транспортних пригод та стихійних лих збитків, яке має бути здійснено шляхом автотransпортного страхування.

На зростання популярності страхування автотransпортних засобів також істотно впливає збільшення кількості викрадених автотransпортних засобів та низький відсоток розкриття цих злочинів.

У таких промислово-розвинених державах як США наслідком збільшення кількості автотransпортних засобів та інтенсивності руху на дорогах стало стрімке зростання страхових платежів за автотransпортним страхуванням, більша частина яких припадає на страхування каско автотransпортних засобів.

В Україні страхування каско автотransпортних засобів також займає помітне місце серед інших підвидів майнового страхування, але його організація і здійснення пов'язані з певними проблемами правового, соціального, економічного та організаційного характеру, які потребують ґрунтовного наукового дослідження.

Враховуючи процеси інтеграції України до світового співтовариства, розвиток страхової справи в нашій державі, в тому числі страхування каско автотransпортних засобів, має базуватися на вивченні та зваженому використанні досвіду промислово-розвинених держав, які мають багаторічні традиції з організації страхового ринку, законодавчого регулювання діяльності страховиків і диверсифікації різноманітних видів страхування. У зв'язку з цим перед науковцями стоїть завдання розробити пропозиції щодо удосконалення національного законодавства у цій сфері відповідно до світових стандартів.

Георетичну базу дослідження становлять праці відомих вчених-юристів із загальних питань теорії цивільного права, таких як: М.М. Агаркова, А.М. Белякової, Т.В. Боднар, М.І. Брагінського, С.М. Братуся, М.В. Венецької, В.В. Вігрянського, Ф.І. Гавзе, О.В. Дзери, О.С. Іюффе, О.С. Кізлової, В.М. Коссака, О.В. Кохановської, О.О. Красавчікова, І.М. Кучеренко,

О.Е. Лейста, В.В. Луця, Р.А. Майданика, М.С. Малєйна, Г.К. Матвєєва, В.А. Ойгензікта, О.П. Орлюк, І.О. Покровського, І.С. Самошенка, А.П. Сергєєва, В.О. Тархова, Ю.К. Толстого, М.Х. Фарукшина, Р.І. Халфіної, Є.О. Харитоновна, О.І. Харитоновної, О.І. Худякова, Я.М. Шевченко, Р.Б. Шишки, О.Р. Шишки та ін.

Серед праць, присвячених загальним питанням страхування та проблемам майнового страхування, слід зазначити напрацювання В.Ю. Абрамова, О.С. Адамової (Красільнікової), О.Л. Алексєєва, В.Д. Базилевича, К.С. Базилевич, О.В. Бормотова, К.Г. Воблого, Є.Г. Гінзбурга, К.О. Граве, Г.В. Грішина, О.В. Гринюк, І.О. Гуменюк, С.В. Дєдікова, В.В. Ельбрєхта, О.Д. Заруби, В.Р. Ідельсона, О.Б. Крутіка, В.Д. Ларічева, І.В. Кривошєєва, В.П. Крюкова, В.А. Мусіна, О.В. Мещерякової, Т.В. Нікітіної, І.В. Орлової, Н.Б. Пацурії, К.І. Пілова, А.П. Плєшкова, В.К. Райхєра, С.А. Рибнікова, В.І. Сєребровського, А.О. Таркуцяка, І.С. Тімуша, Е.А. Уткіна, Ю.Б. Фогельсона, Я.О. Чапічадзе, Ю.О. Чунтомової, В.В. Шахова, М.Я. Шимінової, І.Е. Шинкаренка, В.П. Янишена тощо.

Емпіричним підґрунтям дослідження слугували акти чинного законодавства України у сфері регулювання страхування каско автотранспортних засобів, матеріали судової практики, а також матеріали практичної діяльності страховиків.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Методологічні засади вдосконалення цивільного законодавства» на 2011-2015 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» на 2011 – 2015 роки (державний реєстраційний номер 0110U000671).

Мета та завдання дослідження. Метою наукового дослідження є теоретичне опрацювання цивільно-правових проблем нормативного регулювання договору страхування каско автотранспортних засобів та обґрунтування пропозицій щодо удосконалення законодавства у цій сфері.

Для досягнення вказаної мети автором дисертації були поставлені такі завдання:

- визначити поняття та особливості договору страхування каско автотранспортних засобів;
- виділити і охарактеризувати етапи становлення та розвитку договору страхування каско автотранспортних засобів;
- дослідити правовий статус сторін та інших учасників договору страхування каско автотранспортних засобів;

- визначити умови, на яких укладаються договори страхування каско автотransпортних засобів;
- дослідити види страхових випадків, від ризику настання яких проводиться страхування каско автотransпортних засобів;
- обґрунтувати порядок укладення, зміни та припинення договору страхування каско автотransпортних засобів і наслідки його порушення;
- визначити основні напрямки подальшого розвитку страхування каско автотransпортних засобів;
- на підставі проведеного дослідження сформулювати пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства у сфері страхування каско автотransпортних засобів.

Об'єктом дослідження є цивільні правовідносини у сфері страхування каско автотransпортних засобів.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання правового регулювання договору страхування каско автотransпортних засобів.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження склали філософські, загальнонаукові, спеціально-юридичні та теоретико-методологічні засоби і прийоми пізнання явищ та процесів. Зокрема, за допомогою діалектичного методу досліджувалися визначення поняття, сутність та елементи договору страхування каско автотransпортних засобів (п.п. 2.1, 2.2). За допомогою формально-логічного методу досліджувалися норми чинного законодавства України, що регулюють договір страхування каско автотransпортних засобів, і практика їх застосування; за допомогою порівняльно-правового методу – регулювання цього договору у Російській Федерації (п.п. 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3). Етапи становлення і розвитку договору страхування каско автотransпортних засобів було розглянуто за допомогою історичного методу (п. 1.3). Використання системно-функціонального методу дало можливість визначити зміст договору страхування каско автотransпортних засобів (п. 2.3). У ході вивчення судової практики та договірної роботи страховиків було застосовано емпіричний метод дослідження (п.п. 3.1, 3.2). Теоретико-прогностичний метод дозволив розробити пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства у сфері страхування каско автотransпортних засобів (п.п. 1.3, 2.1-2.3, 3.1-3.3). В роботі використано також й інші методи, зокрема: методи пізнання, спостереження, абстрагування, аналітичний та ін.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим у вітчизняній науці спеціальним комплексним дослідженням теоретичних і практичних проблем договору страхування каско автотransпортних засобів у цивільному праві України. Автором сформульовано низку положень, висновків і пропозицій, нових у концептуальному плані та важливих для практичної страхової діяльності.

Найбільш істотні результати, що містять наукову новизну, можна визначити наступним чином:

вперше:

- обґрунтовано висновок про те, що договори страхування каско автотransпортних засобів, в яких використовуються стандартні правила страхування, всупереч поширених в теорії та на практиці думці, не є договорами приєднання;

- доведено, що оскільки типові умови договорів мають бути оприлюднені у встановленому порядку, а умови договорів добровільного страхування, в тому числі й умови договору страхування каско автотransпортних засобів, не оприлюднюються, то це не дозволяє розглядати такий договір страхування як договір із типовими умовами;

- визначено, що за стандартними умовами договорів страхування каско автотransпортних засобів передбачається безагрегатне страхування, при якому у разі заподіяння збитків частині автотransпортного засобу загальна сума страхових виплат за договором страхування після виплати за один або декілька страхових випадків не змінюється, а сам договір не припиняється;

- доведено, що правила страхування каско автотransпортних засобів є локальними правовими актами страхових компаній, які мають ненормативний характер і спрямовані на врегулювання відносин між страхувальником та страховиком;

- обґрунтовано, що, не дивлячись на те, що довіреність виключено із переліку документів, які повинен мати водій при собі та надавати працівникам міліції на їх вимогу, документом, який надає право не лише на користування, але й розпорядження автотransпортним засобом, залишається генеральна довіреність, яка також дозволяє ставити та знімати автотransпортний засіб з обліку в Міжрайонному реєстраційно-екзаменаційному відділі Державної автомобільної інспекції, відчувувати його, не обтяжуючи зобов'язаннями безпосереднього власника;

- доведено, що здійснення страховиком страхової виплати не завжди є юридичним фактом, що тягне припинення правовідносин у майновому страхуванні;

- обґрунтовано висновок про те, що умови договору, які зобов'язують страхувальника встановити сигналізацію заздалегідь визначеного виробника, є незаконними, як такі, що суперечать принципу свободи договору, встановленого ст. 627 ЦК України, вводять в оману та обмежують права споживача на вільний вибір товарів і послуг, передбачених ч. 2 ст. 17 Закону України «Про захист прав споживачів»;

- доведено, що наближення до реалізації принципу максимальної довіри та найвищої сумлінності сторін договору страхування має стати підставою для впровадження презумпції невинуватості страхувальника (вигодонабувача) у

настанні страхового випадку, гомто відсутності підозри його в навмисному завданні збитків своєму майну;

– обгрунтовано, що з метою захисту інтересів страхувальника як слабшої сторони договору, для надання йому абсолютного, нічим не обмеженого права відмови від договору страхування, необхідно виключити із ч. 3 ст. 997 ЦК України обов'язок страхувальника повідомити страховика про свій намір відмовитися від договору та викласти ч. 3 ст. 997 ЦК України у наступній редакції: «Страховик зобов'язаний повідомити страхувальника про свій намір відмовитися від договору страхування не пізніше як за тридцять днів до припинення договору, якщо інше не встановлено договором»;

– доведено необхідність доповнення ЦК України статтею 990-1 у наступній редакції: «Страхувальник або вигодонабувач має право заявити страховику про відмову від своїх прав на все застраховане майно (абандон) та отримати повну страхову суму у разі втрати або загибелі майна. Заява про абандон повинна бути зроблена страховику протягом шести місяців з моменту закінчення термінів (настання обставин), втрати або загибелі майна». У зв'язку з цим пропонується ч. 1 ст. 988 ЦК України та ч. 1 ст. 20 Закону України «Про страхування» доповнити пунктом 7: «Страховик зобов'язаний здійснити страхову виплату в розмірі повної страхової суми у разі надання страхувальником або вигодонабувачем письмової заяви про відмову від своїх прав на застраховане майно на користь страховика»;

удосконалено:

– доктринальне визначення «наземних самохідних транспортних засобів», як транспортних засобів, що не потребують для пересування залучення інших транспортних засобів, а тому до них можна віднести – автомобілі, у тому числі тролейбуси, мопеди, мотоцикли, велосипеди, трактори, рельсові транспортні засоби, окрім метрополітену. В свою чергу, до несамохідних транспортних засобів слід відносити транспортні засоби, що призначені для буксирування самохідними транспортними засобами чи іншим способом (причепа, напівпричепа, сани тощо);

– висновок про те, що, незважаючи на існуючі в літературі ототожнення понять страхового ризику та страхового випадку, ці поняття є нетотожними та співвідносяться не як загальна та спеціальна, а як узагальнена та конкретизована категорії;

– підстави відмови страховика у здійсненні страхового відшкодування за договором страхування каско автотранспортних засобів;

дістало подальшого розвитку:

– положення про те, що предметом договірлого зобов'язання, яке виникає на підставі договору страхування каско автотранспортних засобів, є вчинення конкретних дій зі сплати страхової премії та страхового відшкодування у разі

настання страхового випадку, якому кореспондує право кредитора вимагати виконання боржником його обов'язку;

- визначення матеріального об'єкту договірної зобов'язання зі страхування каско автотранспортних засобів як автотранспортних засобів та грошей, які сторони договору страхування мають передати одна одній, у вигляді страхової премії, яка виплачується страхувальником, та страхового відшкодування, яке здійснюється страховиком;

- положення про те, що подію, яка настала, слід кваліфікувати як страховий випадок за наявності одночасно трьох елементів: небезпеки, яка виникла, завданих збитків та причинного зв'язку між ними;

- визначення страхового ризику як певної події, яка торкається правомірних інтересів страхувальника, що має ознаки ймовірності та випадковості настання в майбутньому і тягне небажані майнові наслідки для страхувальника, та може бути оцінена з точки зору кількісного показника можливих збитків, на випадок настання яких укладається договір страхування, пов'язаний із перенесенням майнових наслідків небезпеки на страховика;

- обґрунтування розподілу премії на ризикову частину, яка покликана покрити можливі страхові виплати страховика, та частину, яка називається навантаженням страхової премії, призначену для покриття витрат страховика на ведення справи, комісійні винагороди страховим агентам, формування прибутку.

Практичне значення одержаних результатів. Пропозиції та рекомендації можуть бути використані у правотворчій та правозастосовчій діяльності при розробці відповідних законопроектів, удосконаленні цивільного законодавства України, при визначенні й уточненні змісту основоположних понять інституту способів забезпечення виконання зобов'язань та інституту страхування.

Одержані на основі здійсненого аналізу теоретичні висновки можуть слугувати базою для подальших наукових досліджень у сфері загальної теорії способів забезпечення виконання зобов'язань та правовідносин страхування як самостійного виду цивільних правовідносин. Також результати дослідження можуть бути використані у навчальному процесі при викладанні курсу «Цивільне право України», а також спецкурсу «Страхове право».

Апробація результатів дослідження. Дисертацію виконано і обговорено на кафедрі цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія».

Результати дисертаційного дослідження доповідалися та обговорювалися на наукових конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія та практика правотворчої діяльності у контексті сучасних реформаційних процесів» (м. Харків, 29-30 жовтня 2011 р., Асоціація аспірантів-юристів); Міжнародній науково-практичній

конференції «Проблеми правотворчості очима науковців» (м. Одеса, 1-2 листопада 2011 р., (Причорноморська фундація права); Міжнародній науково-практичній конференції «Роль права та закону у сучасному світі» (м. Київ, 3-4 листопада 2011 р., Центр правових наукових досліджень); науковій Інтернет конференції «Цивілістичні читання, присвячені пам'яті І.В. Шерешевського: «Основи цивільного законодавства СРСР 1961 року та їх вплив на формування сучасного цивільного законодавства України (до 50-річчя прийняття «Основ цивільного законодавства СРСР 1961 року»)» (м. Одеса, 9 грудня 2011 р., Національний університет «Одеська юридична академія»); I Міжнародній науково-практичній Інтернет конференції «Інтеграційні економіко-правові напрями розвитку України та країн близького зарубіжжя» (м. Львів, 31 січня 2012 р., Львівська комерційна академія); VII Міжнародній цивілістичній науковій конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Одеса, 30 березня 2012 р., Національний університет «Одеська юридична академія»); Міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького складу «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 20 – 21 квітня 2012 р., Національний університет «Одеська юридична академія»); круглому столі «Проблеми вдосконалення цивільного законодавства України» (м. Одеса, 12 травня 2012 р., Національний університет «Одеська юридична академія»); круглому столі «Методологічні засади вдосконалення цивільного законодавства України на сучасному етапі» (м. Одеса, 9 жовтня 2012 р., Національний університет «Одеська юридична академія»); Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права» (м. Одеса, 30 листопада 2012 р., Національний університет «Одеська юридична академія»).

Публікації. Основні положення дисертації відображено у семи наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, та у десяти тезах доповідей на наукових та науково-практичних конференціях.

Структура дисертації визначена метою та завданнями дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновку та списку використаних джерел (350 найменувань). Загальний обсяг дисертації складає 227 сторінок, список використаних джерел займає 30 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету і завдання дослідження, його об'єкт і предмет, методи дослідження, сформульовано наукову новизну дисертації, висвітлено її теоретичне та практичне значення,

вказано про апробацію результатів дослідження, публікації та структуру дисертації.

Розділ 1. «Огляд літератури та методологічні засади дослідження договору страхування каско автотransпортних засобів» складається з трьох підрозділів, присвячених огляду літератури, методам дослідження, становленню та розвитку договору страхування каско автотransпортних засобів серед інших цивільно-правових договорів.

У підрозділі 1.1. «Огляд літератури та вибір напрямків дослідження договору страхування каско автотransпортних засобів» присвячено увагу постановці проблеми, висвітленню питань, пов'язаних із визначенням її стану та вибором основних напрямків дослідження. Здійснено аналіз наукової літератури, яка стосується предмета дисертаційного дослідження: роботи фахівців із цивільного права, зобов'язального права, страхового права, транспортного страхування та страхування майна. Доведено, що саме відсутністю наукових розробок у сфері страхування каско автотransпортних засобів обумовлено необхідність даного дослідження та його основні напрямки.

У підрозділі 1.2. «Методологічні засади забезпечення дослідження договору страхування каско автотransпортних засобів» представлено методологічну базу, використання якої уможливило здійснення дослідження та написання роботи.

У підрозділі розглянуто психологічні аспекти поведінки сторін у договорі страхування каско автотransпортних засобів, які проявляються в тому, що при настанні страхового випадку для страхувальника на першому плані є спрямування усіх зусиль на отримання страхового відшкодування від страховика, страховик же, у свою чергу, всілякими способами намагається мінімізувати витрати, що може призвести до того, що відносини страхування перетворюються в гру та змагання сприятливих юридичних позицій.

З'ясовано, що цілком коректним є написання маленькими літерами слова «каско», як слова іншомовного походження. Відзначається, що дослідження присвячене страхуванню корпусу, кістяка транспортного засобу як майна, а тому, на думку дисертанта, не потребує ні лапок, ні дужок.

У підрозділі 1.3. «Становлення та розвиток договору страхування каско автотransпортних засобів» досліджено етапи становлення та розвитку договору страхування каско автотransпортних засобів.

З'ясовано, що дослідження еволюції та етапів проведення страхування каско автотransпортних засобів слід здійснювати із застереженням про те, що перший автомобіль у світі було збудовано у 1885 році, та з урахуванням того, що даний підвид страхування був започаткований на засадах першого і найстарішого виду страхування водного та морського транспорту каско.

Виявлено, що на відміну від такого виду транспортного страхування як обов'язкове страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів, яке було запроваджено в Україні з прийняттям Закону України «Про страхування», страхування каско автотранспортних засобів, «повне страхування», «страхування по колу» є відомим в нашій державі ще з радянських часів.

Становлення і розвиток договору страхування каско автотранспортних засобів слід розділити на такі етапи: перший етап – з 1925 року по 1969 рік (страхування ще не набуло ознак добровільності, носить відомчий характер, стосується перевізних засобів спеціального призначення); другий етап – з 1969 року по 1985 рік (добровільне страхування засобів транспорту, що належать громадянам, починає розвиватися як самостійний вид страхування); третій етап – з 1986 по 1990 рік (введення та розвиток добровільного комбінованого страхування автотранспортних засобів, водія та багажу (автокомбі)); четвертий етап – почався з 1991 року та триває до теперішнього часу. Цей етап почався з набранням чинності новими Правилами добровільного страхування транспортних засобів та появою умов для запровадження страхування цивільної відповідальності учасників дорожнього руху.

Другий розділ «Загальна характеристика та елементи договору страхування каско автотранспортних засобів» містить три підрозділи і присвячений визначенню сутності та призначення договору страхування каско автотранспортних засобів, правового становища сторін договору страхування каско автотранспортних засобів, змісту та характеристики договору страхування каско автотранспортних засобів.

У підрозділі 2.1. «Поняття договору страхування каско автотранспортних засобів» визначено, що договір страхування каско автотранспортних засобів є взаємним, синалагматичним (двостороннім), реальним, ризиковим (алеаторним) та строковим.

Встановлено, що договори страхування каско автотранспортних засобів, в яких використовуються стандартні правила страхування, всупереч поширеній в теорії та на практиці позиції, не є договорами приєднання. Оскільки договір приєднання передбачає повне прийняття умов такого договору в цілому, а в договорах страхування каско автотранспортних засобів містяться положення про те, що умови, не зазначені у договорі, регламентуються правилами страхування, що не дозволяє говорити про повне прийняття особою умов договору страхування каско автотранспортних засобів в цілому, тому некоректно визнавати його договором приєднання.

З огляду на те, що типові умови договорів мають бути оприлюднені у встановленому законом порядку, а в свою чергу умови договорів добровільного страхування, в тому числі умови договорів страхування каско автотранспортних засобів не оприлюднюються, то у зв'язку з цим

договори страхування каско автотransпортних засобів не можуть визнаватися договорами з типовими умовами.

У *підрозділі 2.2. «Сторони та предмет договору страхування каско автотransпортних засобів»* встановлено, що безпосередньо сторонами договору страхування каско автотransпортних засобів є страховик та страхувальник.

З'ясовано, що страхувальниками можуть виступати як власники автотransпортних засобів, які володіють страховим інтересом та несуть ризик їх втрати, так і орендарі, позичкоотримувачі, які у разі укладення договору страхування автотransпортних засобів не володіють страховим інтересом і укладають його на користь власника майна, який володіє заснованим на законі або договорі інтересом у збереженні майна.

З огляду на значення правового статусу сторін договору страхування каско автотransпортних засобів та на те, що права будь-якого учасника правовідносин кореспондують обов'язкам інших, розглянуто специфіку правового становища страховика, страхувальника та вигодонабувача, яка проявляється в тому, що в порівнянні із вигодонабувачем, який завжди має володіти страховим інтересом, страхувальник може ним не володіти.

Предметом договірної зобов'язання, що виникає на підставі договору страхування каско автотransпортних засобів, є вчинення конкретних дій зі сплати страхової премії та страхового відшкодування у разі настання страхового випадку, якому кореспондує право кредитора вимагати виконання боржником його обов'язку.

Сформульовано доктринальне поняття «наземних самохідних транспортних засобів», як таких, що не потребують для пересування залучення інших транспортних засобів, а тому до них можна віднести: автомобілі, у тому числі тролейбуси, мопеди, мотоцикли, велосипеди, трактори, рельсові транспортні засоби, окрім метрополітену (наприклад, трамваї). У свою чергу, до несамохідних транспортних засобів слід відносити транспортні засоби, що призначені для буксирування самохідними транспортними засобами чи іншим способом (причеви, напівпричеви, сани тощо).

У *підрозділі 2.3. «Зміст договору страхування каско автотransпортних засобів»* досліджено, що зміст договору страхування каско автотransпортних засобів можна розглядати у двох значеннях: по-перше, як сукупність прав та обов'язків суб'єктів, які складають зміст правовідношення зі страхування каско автотransпортних засобів, та, по-друге, як умови (пункти) договору, які складають зміст договору страхування каско автотransпортних засобів.

Доведено, що будь-яке збільшення кількості істотних умов договору страхування взагалі, у тому числі й договору страхування каско автотransпортних засобів, порівняно з тими, що передбачені ст. 982 ЦК

України, негативним чином може відображатися на становищі сторони, яка сумлінно виконує свої обов'язки за договором, та не сприяє стабільності договірних зв'язків.

Поняття «страховий ризик» та «страховий випадок» слід розглядати як узагальнену та конкретизовану категорії, які мають самостійне економічне наповнення та правове значення. Відмінності цих категорій проявляються в тому, що страховий випадок є подією, яка вже настала, в той час як страховий ризик – це можливість або ймовірність настання певної події, що виключає будь-яке їх ототожнення та розуміння їх як понять, що збігаються. Ці поняття можна співвіднести за формулою: страховий випадок – реалізований страховий ризик.

Встановлено, що розмір страхового платежу (премії) та строки його сплати залежать від наступних чинників: обраного страхувальником переліку страхових ризиків, позначених у правилах страхування; типу автотранспортного засобу, строку його експлуатації та наявності причепа; умов зберігання; стажу водія (чим він більший, тим поліс дешевший); способу внесення платежу (розстрочка або одноразова виплата); відповідальності страховика (по першому або по кожному страховому випадку); розміру франшизи.

З'ясовано, що у разі включення у договір страхування каско автотранспортних засобів умови про виключення певних територій зі страхового покриття, з моменту перетину предметом відповідного кордону дія строку страхування призупиняється до того моменту, коли предмет договору знову вийде за кордони такої території.

Третій розділ «Динаміка договору страхування каско автотранспортних засобів» складається з трьох підрозділів, присвячених з'ясуванню динаміки договірної зобов'язання зі страхування каско автотранспортних засобів, яке може розглядатися на стадії укладення, виконання та порушення договору.

У підрозділі 3.1. «Порядок укладення договору страхування каско автотранспортних засобів» з'ясовано, що стадія укладення договору страхування характеризується тим, що інтереси сторін частково збігаються: клієнт має намір укласти договір страхування каско автотранспортних засобів, а страховик – укласти договір та отримати страховий платіж. Під час укладення договору страхування каско автотранспортних засобів від поведінки представника страховика залежить, чи буде укладений договір і чи отримає він страховий платіж, тому страховик певною мірою зацікавлений у залученні клієнта – майбутнього страхувальника, тому у цей період страховик прислухається до законних вимог страхувальника. З'ясовано, що на момент підписання договору страхування страхувальнику простіше отримати копії необхідних документів, як-то: поданої ним заяви про укладення

договору, копії правил страхування, порівняно з тим етапом, коли страховик зобов'язаний здійснити страхове відшкодування. У свою чергу, на стадії виконання договору страхування каско автотransпортних засобів та виплати страхового відшкодування інтереси сторін не збігаються і є протилежними: страховик намагається мінімізувати виплату, а страхувальник не бажає втрачати належне йому страхове відшкодування.

Проаналізовано правову природу правил страхування, яка виявляється в тому, що правила добровільного страхування направлені на встановлення умов та порядку здійснення страхування, врегулювання внутрішніх відносин між страхувальником та страховиком, тому пропонується їх визначення як локальних правових актів ненормативного характеру.

У *підрозділі 3.2. «Виконання та зміна договору страхування каско автотransпортних засобів»* визнано, що настання страхового випадку є тим юридичним фактом, що породжує цілий комплекс прав та обов'язків як у страхувальника, так і у страховика. Здійснення страхової виплати та страхового відшкодування вимагає від сторін договору страхування каско автотransпортних засобів належного виконання передбачених законом та договором обов'язків. Від страхувальника вимагається повідомити страховика про настання страхового випадку у строк, встановлений договором, від страховика – виконання дій, пов'язаних із настанням страхового випадку, оформленням всіх необхідних документів для своєчасного здійснення страхової виплати страхувальникові.

Виконання договору страхування каско автотransпортних засобів має відповідати принципам належного виконання зобов'язання, встановленим ст.ст. 525-526 ЦК України щодо належного боржника (страхувальника, страховика), належного предмета, в належний строк, належним засобом, у належному місці.

Встановлено перелік документів, необхідних для підтвердження факту настання страхового випадку, його причин, обставин та розміру заподіяних збитків, які має надати страхувальник, що залежить від застрахованого ризику та обставин події. Ці документи умовно можна поділити на документи, які надаються страхувальником, незалежно від характеру події, та документи, які надаються страхувальником в залежності від характеру події.

Аналіз підстав відмови страховика у здійсненні страхового відшкодування дав можливість визначити, що досить поширеною є відмова страховика у виплаті відшкодування саме згідно з підставами, передбаченими договором та правилами страхування транспортних засобів страховика, які є невід'ємною частиною договору страхування каско автотransпортних засобів.

З'ясовано, що пред'явлення вимоги про відшкодування збитків до винної особи вимагає від страхувальника сповіщення про це страховика,

а у разі задоволення вимоги, має наслідком відмову у виплаті страхового відшкодування страховиком відповідно до правил страхування. У разі відшкодування збитків винною особою та отримання страхової виплати, страхувальник зобов'язаний повернути страховику таку виплату.

Зміни до договору страхування каско автотранспортних засобів оформлюються як додаткова угода у письмовому вигляді у двох примірниках, кожний із яких повинен мати підписи обох сторін і розглядається як невід'ємна частина договору страхування.

Підрозділ 3.3. «Припинення договору страхування каско автотранспортних засобів» присвячено аналізу підстав та наслідків припинення договору страхування каско автотранспортних засобів.

Підставами припинення договору страхування каско автотранспортних засобів є загальні підстави припинення зобов'язань, які передбачені пп. 50 ЦК України, та спеціальні підстави припинення договору страхування, передбачені ст. 997 ЦК України, ст. 28 Законом України «Про страхування».

Найбільш поширеною підставою припинення договору страхування каско автотранспортних засобів є його виконання відповідно до умов договору, вимог ЦК України, Закону України «Про страхування» та інших нормативно-правових актів.

Зазначено, що страхувальник є слабшою стороною страхового зобов'язання, якому протистойть професійна комерційна організація – страховик, а тому вважається недопустимим нав'язування останнім непотрібної страхової послуги клієнту. Обґрунтовано відмову страхувальника від виплати чергової страхової премії, яку слід вважати найочевиднішою доказовою формою волевиявлення, якою страхувальник прямо стверджує, що він не вносить платіж через те, що відмовляється від договору.

Як свідчить практика, страховики не звертаються з позовами до суду про стягнення зі страхувальників заборгованості по страховій премії та відсотків за користування чужими коштами внаслідок прострочення сплати чергового страхового платежу. Проте, передбачливі страхувальники при укладанні договору страхування каско автотранспортних засобів вимагають внесення до договору умови про їх право в будь-який момент відмовитися від страхової послуги шляхом несплати чергового страхового платежу.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** відображено підсумки дослідження та сформульовано його найважливіші результати, зокрема:

1. Страхування каско автотранспортних засобів є одним із видів транспортного страхування, яке здійснюється на випадок будь-якого пошкодження, загибелі та (або) викрадення як самого автотранспортного

засобу, який належним чином зареєстрований в органах ДАІ МВС України або в інших державних органах, знаходиться у справному технічному стані, так і додаткового устаткування. Цей вид страхування не включає страхування пасажирів, вантажів та багажу, що перевозиться наземним транспортним засобом, у тому числі причепом до нього, страхування неoderжаних доходів внаслідок пошкодження, знищення наземного транспортного засобу та страхування відповідальності перед третіми особами.

2. Слово «каско» не є аббревіатурою або умовним скороченням, а є словом іншомовного походження, з іспанської мови «casco» перекладається як «корпус», «кістяк судна» і розуміється як страхування транспортного засобу від збитків, крадіжки тощо, не включає страхування відповідальності перед третіми особами, особистого страхування водія та пасажирів, майна, що перевозиться в транспортному засобі. Тому виправданим є написання слова «каско» маленькими літерами, без лапок.

3. За договором страхування каско автотransпортних засобів страхове відшкодування може бути виплачено третій особі лише за умови наявності у неї майнового інтересу в збереженні автотransпортного засобу.

4. Права та обов'язки сторін за договором страхування каско автотransпортних засобів умовно розділено на такі, що покладені на сторони до настання страхового випадку та мають виконуватись у весь період дії договору, та такі, виконання яких страхувальником і страховиком зумовлено настанням страхового випадку.

5. Договором страхування каско автотransпортних засобів може передбачатись положення про безумовну франшизу, розмір якої визначається залежно від умов страхування та типу автотransпортного засобу. При застосуванні безумовної франшизи сума страхового відшкодування за кожним страховим випадком зменшується на розмір франшизи за відповідним ризиком, зазначеним у договорі страхування.

6. Правилами страховиків не передбачається передача заміненних деталей страхувальником страховій компанії. У деяких випадках суди задовольняють зустрічні вимоги відповідачів (осіб, винних у скоєнні ДТП) про передання їм страховиком заміненних деталей, які не можуть використовуватись за призначенням, і які у більшості випадків залишаються страхувальником на станції технічного обслуговування після заміни їх на придатні деталі, у зв'язку з чим виникають питання щодо виконання такого рішення. Приймаючи рішення про задоволення зворотного позову до винної особи, видається доцільним, щоб суд враховував втрату товарної вартості автотransпортного засобу.

7. Якщо припинення страхувальником внесення страхових платежів не призвело до розірвання договору страхування каско автотransпортних засобів, то у такому разі здійснення розрахунків страховиком можуть

проводиться у таких двох варіантах: у разі можливості співвіднесення розміру сплаченої премії з календарним періодом (кварталом або місяцем), час несення страховиком відповідальності скорочується пропорційно несплаченій вартості страхової послуги. Якщо таке співвідношення складно здійснити, обсяг зобов'язання страховика зменшується пропорційно сумі сплаченої премії відносно всієї суми премії за договором.

8. Надання страхувальником свідомо неправдивої інформації, що має суттєве значення для визначення ймовірності настання страхового випадку та розміру можливих збитків, дає право страховику вимагати застосування правових наслідків вчинення правочину під впливом обману, передбачених ст. 230 ЦК України, та визнання судом такого договору страхування каско автотранспортних засобів недійсним.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Кулина Ю.А. Ризики, які покриваються договором страхування автотранспортних засобів каско / Ю.А. Кулина // Теорія і практика правотворчої діяльності у контексті сучасних реформаційних процесів: Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (29-30 жовтня 2011 р.). – Харків : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2011. – Т. 2. – С. 30-32.

2. Кулина Ю.А. Деякі питання щодо здійснення страхового відшкодування за договором страхування автотранспортних засобів / Ю.А. Кулина // Роль права та закону у сучасному світі: Міжнар. наук. - практ. конф. (3-4 листопада 2011 р.). – Київ : Центр правових наукових досліджень, 2011. – Т. 1. – С. 66-67.

3. Кулина Ю.А. Відмова страховика у здійсненні страхової виплати за договором добровільного страхування автотранспортних засобів / Ю.А. Кулина // Проблеми правотворчості очима науковців: Мат. Міжнар. наук.-практ. конф. (1-2 листопада 2011 р.). – Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2011. – Ч. 1. – С. 87-88.

4. Кулина Ю.А. Порядок та умови здійснення страхового відшкодування за договором страхування автотранспортних засобів каско / Ю.А. Кулина // І Міжнар. Інтернет конф. «Інтеграційні економіко-правові напрями розвитку України та країн близького зарубіжжя» (31 січня 2012 р.). – Львів, 2012. – С. 71-72.

5. Кулина Ю.А. Деякі питання страхування автотранспортних засобів каско із урахуванням змін, внесених Законом України від 5 липня 2011 року № 3565-VI / Ю.А. Кулина // Цивілістичні читання, присвячені пам'яті І.В. Шерешевського: «Основи цивільного законодавства СРСР 1961 року та їх вплив на формування сучасного цивільного законодавства України (до 50-річчя прийняття «Основ цивільного законодавства СРСР 1961 року»). матер. наук.

Интернет-конф., м. Одеса /відп. ред. д-р юрид. наук Є.О. Харитонов // Націон. ун-т «Одеська юридична академія»). – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 132-134.

6. Кулина Ю.А. Становлення та розвиток автотранспортного страхування / Ю.А. Кулина // Сучасна цивілістика: тези наукових робіт учасників VII Міжнар. цивіл. наук. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (30 березня 2012 р.) / відп. ред. Дрьомін В.М. – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 72-74.

7. Кулина Ю.А. Правова природа правил страхування автотранспортних засобів каско / Ю.А. Кулина // Правове життя сучасної України: матер. Міжнар. наук. конф. проф.- викл. складу (20-21 квітня 2012 р.). – Одеса : Фенікс, 2012. – Т. 3. – С. 120-122.

8. Кулина Ю.А. Страховий платіж як одна з істотних умов договору страхування автотранспортних засобів каско / Ю.А. Кулина // Проблеми вдосконалення цивільного законодавства України: мат. круг. столу (12 травня 2012 року, м. Одеса) / за ред. Є.О. Харитонova – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 108-111.

9. Кулина Ю.А. Страхова сума як одна з істотних умов договору страхування автотранспортних засобів каско за законодавством України / Ю.А. Кулина // Методологічні засади вдосконалення цивільного законодавства України на сучасному етапі: мат. круг. столу (м. Одеса, 9 жовтня 2012 р.) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Є.О. Харитонova. – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 211-214.

10. Кулина Ю.А. Деякі питання виконання договору страхування автотранспортних засобів каско / Ю.А. Кулина // Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права: матер. Міжнар. наук. конф. (Одеса, 30 листопада 2012 року) Т. 2 / відпов. за випуск д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін; Націон. ун-т «Одеська юридична академія» – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 559-462.

11. Кулина Ю.А. Укладення договору страхування автотранспортних засобів каско / Ю.А. Кулина // Вісник Одеського національного університету ім. Мечникова. – 2011. – №19. – С. 59-66.

12. Кулина Ю.А. Страховий випадок як одна із істотних умов договору страхування автотранспортних засобів каско / Ю.А. Кулина // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Право. Ч. 2. – 2012. – № 19. – С. 80-82.

13. Кулина Ю.А. Зміст договору страхування автотранспортних засобів каско / Ю.А. Кулина // Юридичний вісник. – 2012. – № 1. – С. 139-144.

14. Кулина Ю.А. Підстави для відмови страховика у здійсненні страхової виплати за договором страхування автотранспортних засобів / Ю.А. Кулина // Юридичний вісник. – 2012. – № 2. – С. 156-160.

15. Кулина Ю.А. Деякі аспекти страхування автотранспортних засобів каско / Ю.А. Кулина // Митна справа. – 2012. – № 6(84). – Ч. 2. – К. 2. – С. 274-279.

16. Кулина Ю.А. Істотні умови договору страхування автотранспортних засобів каско / Ю.А. Кулина // Право та управління. – 2012. – № 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/prtup/2012_2/36kol.pdf

17. Kulina Y.A review of the literature dedicated to Casco auto insurance / Y. Kulina // Legea si viata. – 2013. – №1. – P. 21-24.

АНОТАЦІЯ

Кулина Ю.А. Договір страхування каско автотранспортних засобів у цивільному праві України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2013.

У дисертаційній роботі проведено теоретичне дослідження розвитку автотранспортного страхування, змісту договору страхування каско автотранспортних засобів у цивільному праві України.

Досліджено етапи становлення, розвитку договору страхування каско автотранспортних засобів та психологічні аспекти поведінки сторін договору.

Проаналізовано характеристику договору, форму, елементи, порядок укладання, підстави та порядок припинення договору страхування каско автотранспортних засобів як різновиду договору страхування майна.

Досліджено предмет договору, страховий випадок, розмір грошової суми, в межах якої страховик зобов'язаний провести виплату при настанні страхового випадку (страхову суму), розмір страхового платежу, строки та порядок його внесення, строк дії договору, як істотних умов договору, та інші умови, передбачені договорами страхування каско автотранспортних засобів.

Розроблено конкретні пропозиції та практичні рекомендації щодо удосконалення чинного законодавства про страхування каско автотранспортних засобів у цивільному праві України.

Ключові слова: договір страхування каско автотранспортних засобів, страхування майна, страхування транспорту, страховий ризик, страхове відшкодування, страховий випадок.

АННОТАЦИЯ

Кулина Ю.А. Договор страхования каско автотранспортных средств в гражданском праве Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право, международное частное право. – Национальный университет «Одесская юридическая академия». – Одесса, 2013.

В диссертационной работе проведено теоретическое исследование развития автотранспортного страхования, содержания договора страхования каско автотранспортных средств, которое отображается в двух значениях: как права и обязанности сторон договора и как совокупность условий и пунктов, проанализированы заключение, изменение и прекращение данного договора.

Выявлено, что страхование каско автотранспортных средств, «полное страхование», «страхование по кругу» осуществляется в Украине с советских времен, а поэтому имеет свои этапы становления и развития.

Проанализированы общая характеристика договора страхования каско автотранспортных средств, правовое положение страхователя, страховщика и выгодоприобретателя по договору, предмет и содержание договора, порядок заключения, выполнения и изменения, основания и порядок прекращения договора страхования каско автотранспортных средств как разновидности договора страхования имущества.

Установлена особенность правового положения страховщика, страхователя и выгодоприобретателя, которая проявляется в том, что по сравнению с выгодоприобретателем, который всегда должен обладать страховым интересом, страхователь может его не иметь.

Страхователями могут выступать как собственники автотранспортных средств, которые обладают страховым интересом и несут риск их уничтожения, но также арендаторы и ссудополучатели, которые в случае заключения договора страхования каско автотранспортных средств не обладают страховым интересом и заключают его в пользу собственника имущества, имеют основанный на законе или договоре интерес в сохранении имущества.

Исследованы предмет договора, страховой случай, размер денежной суммы, в пределах которой страховщик обязан произвести выплату при наступлении страхового случая (страховую сумму), размер страхового платежа, сроки и порядок его внесения, срок действия договора как существенные условия договора, и другие условия, предусмотренные договором страхования каско автотранспортных средств. Рассмотрены события, которые не могут быть признаны в качестве страхового случая,

и наступление которых исключается из страхового покрытия по договору страхования каско автотранспортных средств.

Исследование договора страхования каско автотранспортных средств в гражданском праве Украины основано на анализе нормативно-правовых актов Украины и Российской Федерации, практики осуществления данного вида страхования страховыми компаниями и судебной практики.

Разработаны конкретные предложения и практические рекомендации по совершенствованию действующего законодательства Украины в сфере страхования каско автотранспортных средств.

Ключевые слова: договор страхования каско автотранспортных средств, страхование имущества, страхование транспорта, страховое возмещение, страховой случай, страховщик, страхователь, выгодоприобретатель.

SUMMARY

Kulyna Y.A. Casco auto insurance in the civil law of Ukraine. – Manuscript. Dissertation for a Ph.D. Degree in Law, specialty 12.00.03 – Civil Law and Civil Procedure; Family Law. Private International Law. – National University “Odessa Law Academy”. – Odessa, 2013.

The dissertation provides a theoretical research in the development of car insurance and the content of Casco auto insurance. It is divided into two aspects: rights and obligations of the parties and sets of conditions and clauses; conclusions, alteration and termination of insurance.

It was found out that Casco auto insurance, “comprehensive insurance”, and “all-around insurance” have been used in Ukraine since the Soviet time. For this reason it has its own stages of formation and development.

The dissertation analyzed features and forms of insurance, procedures for the conclusion of insurance, grounds and procedures for termination of Casco auto insurance as a type of property insurance.

It studied the scope of insurance, insured event, amount of money that an insurer should pay in case of an insured event (insured sum of money), amount of insurance payment, terms and provisions for its payment, term of insurance as essence of the contract, and other clauses covered by Casco auto insurance. The dissertation reviewed events that cannot be considered to be the insured ones, so their occurrence is excluded from insurance coverage of Casco auto insurance.

The research on Casco auto insurance in the civil law of Ukraine is based on the analysis of statutory enactments of Ukraine and the Russian Federation, on practice of holding this kind of insurance by insurance companies, and on judicial practice.

There were developed specific proposals and operational guidelines on the improvement of the current legislation concerning Casco auto insurance in the civil law of Ukraine.

Key words: Casco auto insurance, property insurance, auto insurance, insurance payment, insurance event.